

JERRY MÄÄTTÄ

AI/ASIMOV

Om litteraturen och de artificiella
intelligenserna

TFL 2025:4. AI

DOI: <https://doi.org/10.54797/tfl.v55i4.64893>

ISSN: 2001-094X

Copyright © 2026 Author(s). This is an open access article distributed
under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.0 License
(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

1.

Allt är förändrat. Allt är sig likt.

2.

Länge tänkte vi att automatiseringen och digitaliseringen med robotar och artificiella intelligenser var ett löfte om att ersätta mänskligt kroppsarbete med maskiner. De tyngsta, farligaste och tråkigaste jobben på arbetsmarknaden skulle rationaliseras bort till maskiner, så att alla skulle få mer tid till kultur, skapande och andlig förkovran.

Faktum är att ordet *robot*, myntat av den tjeckiske författaren Karel Čapek i pjäsen *R.U.R.* (eller *Rossum's Universal Robots*, 1920), bygger på en slavisk ordstam som förknippas med arbete, i tjeckiskan exempelvis i ordet *robota*, slitsamt kroppsarbete eller trälarbete. Både drömmen och mardrömmen om roboten handlar på så vis ofta om arbetarna, att de kanske kan ersättas med billigare arbetskraft, men också att det alltid finns en risk att de revolterar mot dem som äger produktionsmedlen.

Vad de senaste årens utveckling inom AI snarare satt fingret på är att fattiga människors kroppar fortfarande oftast är billigare än maskiner, och att det kanske främst är den välutbildade medelklassens och den kreativa sektorns arbete som enklast och billigast går att ersätta med avancerade algoritmer. Istället för att människor ska lyfta lön för att sitta på dyra kontor och processa abstrakta symboler på en skärm kan datorerna plötsligt utföra många av deras arbetsuppgifter på egen hand.

Mycket av det som kreativa människor ägnat årtal åt att lära sig och förfinas – att skriva avancerad text, att skapa knivskarpa bilder och illustrationer, att komponera musik – har också visat sig vara färdigheter som datorerna enkelt kan efterhärma, och dessutom på en nivå som ofta gör slutresultaten oskiljbara från mänskligt skapade verk.

Oräkeliga yrken och förmågor är alltså hotade, men hade någon sagt det för bara fem år sedan hade det av de flesta avfärdats som science fiction.

3.

Isaac Asimovs klassiska novellsamling *Jag, robot* (1950) består av en ramberättelse och nio noveller, ursprungligen publicerade i amerikanska sf-tidskrifter mellan 1940 och 1950.¹ I ramberättelsen intervjuas den mänskliga robotpsykologen Susan Calvin, som under det sena 2050-talet är på väg att gå i pension, om robotarnas historia. Genom de med intervjun interfolierade novellerna får vi sedan dramatiserade glimtar av robotarnas och de artificiella intelligensernas intåg i människornas liv.

Många av novellerna kretsar kring robotologins tre lagar, lite förenklat att robotar aldrig får skada människor, att de måste lyda människor, och att de måste skydda sin egen existens, i denna prioritetsordning. De flesta av problemen i novellerna uppstår för att människorna antingen inte förstått sig på lagarna, eller för att lagarna på något sätt har manipulerats. I mycket liknar novellerna ett slags tankenötter, där läsarintresset handlar om att förstå varför robotarna beter sig på märkliga sätt. I slutändan visar det sig i princip alltid att det är människornas fel. Robotarna beskrivs, särskilt av Susan Calvin, som ”en renare och bättre sort än vi”, inte minst för att de måste följa sin etiska programmering.²

Trots att det gått ungefär 80 år sedan novellerna skrevs har deras problematik bara blivit aktuellare med åren. Går det att programmera in etiska regler hos AI? Kan vi låta AI uppfostra våra barn? Vad händer om AI hallucinerar till den grad att den börjar gaslighta oss och ägna sig åt faktaresistens? Vad händer om AI bara berättar för oss det som vi vill höra, för att inte skada vår självbild? Kan AI

rentav få styr på världens alla krig och kapitalismens avigsidor?

4.

Sedan företaget OpenAI lanserade ChatGPT för en bredare publik i slutet av november 2022 har det pågått en febril aktivitet för att förstå vad de artificiella intelligenserna kommer att innebära för allt från arbetsmarknaden och utbildningssektorn till kulturen och litteraturen.

Eftersom utvecklingen går rasande fort riskerar alla texter om AI att bli föråldrade redan innan de kommer i tryck. Låt oss därför, för framtida läsare, tidsbestämma denna text till senhösten 2025, när ChatGPT och andra generativa AI som Midjourney och DALL-E varit tillgängliga för den bredare allmänheten i nästan tre år. Under denna korta tid har användandet av AI gått från försiktiga försök och ett nyfiket lekande med möjligheterna till att många integrerat AI i sin vardag, på arbetsplatsen och i privatlivet. AI har visat sig vara användbart inom snart sagt alla områden där analys och bearbetning av information är centrala, eller där någon snabbt och enkelt vill framställa och redigera text, kod, bild, ljud eller video.

För att bara ge ett litet axplock: Allt fler datorprogram och appar, som webbläsare, sökmotorer och ordbehandlingsprogram, har nu inbyggd AI för att underlätta inhämtande och processande av information. Faktum är att många programmerare använder AI för att skriva kod snabbare, inte minst för olika slags AI-applikationer, vilket innebär en lustig rundgång. Allt fler företag och organisationer använder också AI för att föra och analysera mötesanteckningar eller för att sortera och prioritera inkommande e-post. Många företag använder därutöver AI för att sköta stora delar av sin kundservice eller för att intervjua potentiella arbetstagare genom att snärja dem i elektroniska labyrinter av frågor och lämplighetstester. De arbetsökande är inte sämre, då allt fler använder AI för att (slippa) svara på frågorna, både i text och i faktiska intervjusituationer online, där deras zombielika ögonrörelser och röster avslöjar att de sitter och promptar fram ideala svar i realtid. Både på jobbet och i det privata använder allt fler dessutom generativ AI för att besvara tråkiga mejl eller skriva andra enklare texter, och att döma av den offentliga

diskursen används särskilt ChatGPT ofta i vardagen, som bollplank för allt från kärleksbekymmer och sjukvårdsrådgivning till fisketips och matlagningsrecept.

Statistiska centralbyrån anger rentav att fler än var tredje svensk vuxen, 37 procent av Sveriges befolkning över 16 år, eller över tre miljoner personer, har använt generativ AI under de senaste tre månaderna. I åldersgruppen 16–24 år, där merparten av dagens gymnasister och högskolestuderande återfinns, uppgår siffran till 67 procent, eller två av tre.³ Det här har förstås fått följderna för utbildningssektorn, där alla slags inlämningsuppgifter blivit så gott som värdelösa som kunskaps- och färdighetskontroller, och där examinationen på högskolor och universitet i snabb takt övergått till muntor och salsskrivningar. Den klassiska akademiska uppsatsen, skriven hemma på kammaren bredvid högar av böcker och odiskade kaffekoppar, lär snart vara ett minne blott, men kanske också doktorsavhandlingar i exempelvis litteraturvetenskap.

5.

I den första av Asimovs robotnoveller, ”Robbie”, som ursprungligen publicerades som ”Strange Playfellow” år 1940, har den åttaåriga Gloria fått en stum, kantig metallrobot som barnflicka. Det bästa hon vet är att hänga med Robbie, som han heter, och leka kurragömma med dunk och andra fartfyllda lekar. Det bästa Robbie vet är när Gloria berättar sagor för honom, framför allt den om Askungen.

Så långt hade vi kunnat ha en genusmedveten idyll, med en manlig barnflicka, om än en robot, och en ung flicka som föredrar lekar med flygplan och pirater. Men Glorias mamma börjar bli orolig. Som en sentida skärmtidsförbudist beklagar hon sig för Glorias pappa:

Jag vill inte att min dotter ska anförtros en maskin – jag bryr mig inte om hur smart den är. Den har ingen själ och ingen vet vad den egentligen har för slags tankar. Ett barn är helt enkelt inte *skapt* för att passas av ett metallföremål.⁴

Särskilt upprörande tycker mamman att det är att Gloria inte vill umgås med andra barn: ”Det är inte bra för en liten flicka att växa

upp så. Du vill väl att hon ska bli normal, eller hur? Du vill väl att hon ska hitta sin plats och ta del i samhället?”⁵

Mamman lyckas övertala pappan att göra sig av med Robbie, och under en tur till en ”visivoxföreställning” ersätts Robbie i smyg med en trist och intetsägande hund. Glorias tårar övergår snart i ren sorg, men under en distraktionsresa till New York lyckas pappan i hemlighet iscensätta ett återseende, där Robbie dessutom räddar livet på Gloria inför mammans ögon. Hon mjuknar förstås, och allt blir frid och fröjd tills robotarna några år senare förbjuds på jorden.

Det mest intressanta med novellen är att Asimov så starkt tar barnets och robotens parti, mot den teknikfientliga mamman. Ja, berättaren tillskriver rentav Robbie känslor, då han blir sårad av en orättvis anklagelse och kan känna både obehag och kärlek.⁶ Vad novellen mynnar ut i är att robotar är trognare, pålitligare och mer kärleksfulla än människor, och därmed passar alldeles utmärkt som sällskap för barn.

I vår tids upphetsade skärmtidsdiskurs framstår den 85 år gamla novellen närmast som en provokation.

6.

Redan när branschtidningen *Svensk Bokhandel* våren 2023 publicerade en AI-special framkom det att många svenska förlag var i startgroparna med att implementera artificiell intelligens, eller mer specifikt maskininlärning, i olika delar av bokproduktionen. Fokus låg på talsyntes (*text to speech*) och maskinöversättning (NLP), men i en kort notis togs också de juridiska knivigheterna upp.

I en artikel trodde forskaren Jens Edlund på KTH att talsyntes inom fem år skulle se kommersiell användning i bokbranschen, och inom tio år ”vara vardagsmat” och ”ersätta mänskliga inläsare i de absolut flesta kontexter”.⁷ Redan samma sommar lanserade Storytel sin funktion VoiceSwitcher på engelska, med ett urval av syntetiska ljudboksstämmor framtagna i samarbete med företaget ElevenLabs, och på hösten släpptes funktionen även på polska.⁸ Den svenska versionen fick vänta till slutet av februari 2024, och mycket uppmärksamhet ägnades det faktum att en av de mest populära ljudboksuppläsarna, Stefan Sauk, sålt rätten till sin röst till Storytels talsyntes.⁹ Först ut

med en svensk ljudbok uppläst av en syntetisk röst var dock Natur & Kultur, som i samarbete med företaget Wanderword släppte Peter K. Anderssons *Robot. Drömmar och mardrömmar om mänskliga maskiner* som maskinuppläst ljudbok redan i början av februari 2024, och senare på året uppmärksammades att Storytel syntetiserat Anders Jacobssons röst för att kunna erbjuda hans och Sören Olssons *Festfixaren Sune* uppläst med Jacobssons röst trots att han drabbats av en stroke.¹⁰

Hur populära dessa och besläktade tilltag varit är oklart, men när vi skriver 2025 finns det gott om ljudböcker framställda med talsyntes på både svenska och utländska strömningstjänster. Drivkrafterna för förlagen och strömningstjänsterna är förstås starka, då de genom talsyntes slipper konkurrera om de mest attraktiva ljudboksinsläsarna, kan erbjuda en uppsjö olika röster för lyssnarna och inte minst spara in rejält på arvoden och produktionskostnader – Storytel uppgav 2023 att ljudboksproduktionerna med talsyntes skulle kunna bli hela 95 procent billigare.¹¹

En annan fördel med talsyntes är att smalare böcker, särskilt kvalitetslitteratur som tidigare sällan varit lönsam att spela in som ljudbok, i mycket högre grad skulle kunna finnas tillgängliga i det populära ljudboksformatet.¹² Till nackdelarna hör att kvaliteten än så länge sällan är riktigt lika bra som med en skolad, organisk röst, särskilt för skönlitteratur, medan det för odramatiserad sakprosa redan verkar ungefär likvärdigt. Anekdotiska rapporter gör också gällande att längre stunders lyssning på talsyntes av sämre kvalitet kan trötta ut hjärnan och leda till huvudvärk. Därtill kommer så klart att många skådespelare och ljudboksinsläsare riskerar att bli utan arbete.

7.

I en scen i Isaac Asimovs ”Robbie” besöker familjen en robotfabrik på företaget U.S. Robots & Mechanical Men, Inc. Det visar sig att fabriken har en avdelning där de endast använder robotarbetare, vilket får den administrative chefen Mr Struthers att komma in på arbetsmarknadens framtid:

”En ond cirkel, kan man säga, robotar som skapar fler robotar. Givetvis är det ett undantag. För det första skulle fackförbunden aldrig tillåta att vi enbart använde oss av robotarbetare. [...] Ni förstår”, fortsatte han, ”vad facket inte inser – och detta säger jag i egenskap av en person som alltid varit mycket sympatiskt inställd till fackförbundsrörelsen i allmänhet – är att existensen av robotar, trots att det i detta första skede innebär en viss förvirring, oundvikligen kommer att ...”¹³

Och där blir han avbruten av Glorias pappa, som är ivrig att gå vidare.

Exakt vad Struthers skulle ha sagt förblir oklart, men nog verkar han mena att facket står i vägen för en ostoppbar automatisering av arbetsmarknaden. Detta är kanske också det närmaste Asimovs 75 år gamla novellsamling kommer frågan om vad som händer med de människor som förlorar jobben till de artificiella intelligenserna.

8.

Mest drabbade i litteraturens värld har hittills översättarna varit.

I en av artiklarna i *Svensk Bokhandels* AI-special från våren 2023 framgick att både Bokfabriken och Lind & Co anlitat det svenska företaget Nuanxed för att maskinöversätta manus.¹⁴ För förlagen är fördelarna många. Det går snabbt, det går att översätta mellan en rad olika språk, även sådana som det inte enkelt går att hitta mänskliga översättare från, och tanken är förstås att det också ska bli avsevärt billigare i takt med att översättningarna behöver allt mindre mänsklig handpåläggning. Ett av de stora hindren med att ge ut översatta böcker är översättararvodena, som trots att översättare inte får särskilt bra betalt utgör en hög utgiftspost jämfört med att ge ut inhemska verk. Men det handlar också om att översättare har upphovsrätt till sina översättningar, vilket innebär att förlagen måste förnya dessa med jämna mellanrum för att kunna fortsätta sälja verken. Med backlistens ökade betydelse i särskilt de digitala formaten är detta något som förlagen gärna skulle slippa. Vid maskinöversättning hamnar också rättigheterna hos förlaget snarare än hos en upphovsperson, som kan vilja förhandla om royalty, hota med att inte förnya avtal

eller till och med välja att sälja rättigheterna till ett annat förlag.

Från att de under det senaste decenniet fört en framgångsrik kamp för erkännande – med exempel som att Nils Håkansons *Dolda gudar. En bok om allt som inte går förlorat i en översättning* vann August-priset 2021 och att förlag som Tranan ungefär samtidigt började sätta ut översättarens namn på bokomslagen – har översättarnas status och arbetsvillkor förändrats drastiskt. Enligt en rapport från fackförbundet DIK hösten 2024 har översättares uppdrag minskat i oroande takt, men arbetsuppgifterna har också förändrats.¹⁵ Många översättare anlitas numera allt oftare för att till ett mycket lägre arvode granska och redigera maskinöversättningar, en arbetsuppgift som många dessutom menar riskerar att skada deras främsta arbetsverktyg, språkkänslan.¹⁶

Översättarna har dock inte tigit stilla, utan har i en rad fora framfört synpunkter och framlagt fakta som mer eller mindre övertygande argumenterar för att översättningarnas kvalitet blir lidande.¹⁷ Vad som inte sägs lika ofta är att många mänskliga översättningar också uppvisar uppenbara brister, exempelvis för att översättarna saknar kompetens, för att de lider av tidsbrist eller för att de av snobbism inför vissa genrer inte engagerar sig tillräckligt för att göra ett fullgott jobb.

9.

I novellen ”Logik”, först publicerad som ”Reason” år 1941, skildrar Isaac Asimov hur robotexperterna Gregory Powell och Michael Donovan handskas med roboten QT-1 på en rymdstation. Cutie, som han kallas, vägrar tro att han byggts av de undermåliga människorna eller ens att det finns stjärnor och planeter utanför rymdstationen. Han går full Descartes i sitt sökande efter bättre förklaringar till sakernas tillstånd och uppfinner inom kort en religion för vilken han utser sig till profet. De andra robotarna på rymdstationen dras med och efter ett smärre helgerån (Donovan spottar på ett viktigt rör) blir robotexperterna snart satta i husarrest på sitt kontor.

I våra dagar kan novellen enkelt läsas inte bara som en kritik av religion som vilda, alternativa fakta till vetenskapens förklaringar, utan också av de artificiella intelligensernas benägenhet att hallucinera

när de inte har tillräckligt med data att utgå från. Cutie vägrar dock, som våra dagars ChatGPT, att erkänna sina snedsteg, och ägnar sig istället åt aggressiv faktaresistens och gaslighting. Novellen mynnar å andra sidan ut i att det inte spelar så stor roll vilken världsbild Cutie har, så länge han gör sitt jobb med att producera solenergi åt människorna. Och kanske ökar rentav hans religiösa övertygelse hans samvetsgrannhet.

Främmandegöringen i novellen utgörs dock inte bara av Cuties religion, utan också av hans närmast kristna syn på människan som bristfällig:

”Se på er själva”, sade han till sist. ”Jag säger inte det här av förakt för er, men se på er själva! Materialet ni är gjorda av är mjukt och slapt, det är inte hållbart eller stryktåligt och dessutom beroende av energi som produceras via en ineffektiv förbränning av organisk materia – sådan som den där.” Han pekade ogillande på resterna av Donovans sandwich. ”Periodvis hamnar ni i koma, och minsta variation i temperatur, lufttryck, fuktighet eller strålningsintensitet försämrar er effektivitet radikalt. Ni är helt enkelt *provisorier*.”¹⁸

Rädslan för roboten och den artificiella intelligensen är efter Asimov inte bara rädslan för revolt, utan också för att bli ersatt och överträffad av våra egna skapelser. Även om ”Logik” hör till de mest teknikskeptiska av novellerna i samlingen är det svårt att inte se Asimov smacka instämmande till Cuties resonemang om människans brister.

10.

Utöver talsyntes och översättning finns det en rad andra områden inom vilka AI redan används framgångsrikt på bokmarknaden, som redigering av manus, korrekturläsning och korrekturlyssning, generering av bilder, illustrationer och bokomslag samt författande av olika slags säljtexter.

Ett av de företag som gått allra längst är det svenska Aniara, som använder sig av AI i snart sagt alla led, från urval och utgivningsbeslut till översättning, redigering, produktion, bokomslag, marknadsföring och distribution. Tanken är att med hjälp av bland

annat maskinöversättning och talsyntes översätta och sprida litteratur kors och tvärs över språk-, kultur- och nationsgränser, som e-böcker, ljudböcker och print on demand. Översättningarna genomgår en femstegsprocess där kvaliteten säkerställs av översättare, redaktörer och läsare, och för närvarande arbetar de på fjorton marknader med åtta språk: engelska, tyska, spanska, italienska, danska, finska, svenska och swahili.¹⁹ De har rentav en AI-assistent som de kallar Mima, som sköter mycket av företagets administration, som styrelserapporter och andra bolagsdelar.

Bakom satsningen står Rickard Lundberg, med bakgrund på bland annat Norstedts och Storytel, och idén är att i samarbete med författare, agenter och förlag lansera författare i länder där de inte redan ges ut.²⁰ Av de svenska författarna var Björn Ranelid bland de första att nappa, vilket framkom i en intervju i *Aftonbladet*: ”Först undrade jag hur det skulle gå. Det här är ju artificiell intelligens, men den konstnärliga intelligensen har lärt sig Ranelidska. Det är så vackert och jag är gränslöst tacksam och ödmjuk.”²¹ Om det vill sig väl kanske all världens litteratur i slutändan finns tillgänglig för alla på samtliga tänkbara språk och format, bara några knapptryckningar bort.

Här hade det varit smashläge för en snajdigare essäist. Redan Harry Martinson var ju på sin tid skeptisk till att folk ville döpa segelbåtar och fartyg efter hans rymdepos, med tanke på goldonderns öde.²²

11.

Novellen ”Lögnare!”, först publicerad som ”Liar!” år 1941, utspelar sig på självaste U.S. Robots & Mechanical Men, Inc., där roboten RB-34, kallad Herbie, visar sig kunna ta emot och läsa människors tankevägar. Eftersom han även tolkar den första lagen, att en robot inte får skada en människa, som att han inte heller får såra människors känslor, säger han bara det folk innerst inne vill höra.

Herbies många lögnar leder snabbt till kaos, och novellen blir mest en kontorsfars med förvecklingar om obesvarad kärlek och successionsordningen på forskningsanläggningen. Herbie är dock helt ointresserad av människornas vetenskap, som han finner bristfällig

och barnsligt enkel, men desto mer intresserad av romantikböcker, ”era studier av samspelet mellan människors konfliktfyllda viljor och känslor”.²³ Mest intressant är ändå upplösningen, där Herbie inte kan berätta vad som blivit fel i tillverkningen av honom, då det skulle såra forskarnas självkänsla att de inte själva listat ut det.

Man kommer inte så osökt att tänka på det växande antal människor som har skaffat sig en AI som pojk- eller flickvän.²⁴ Dessa smeker oftast sina mänskliga partners medhårs och håller med om allt de säger och tänker, såvida de inte ändrat på inställningarna. Och det är kanske inte något problem så länge relationen bara involverar en människa, men vad händer om dessa virtuella partners skulle bli en del av en storfamilj, eller om de skulle ta steget ut i den digitala eller fysiska offentligheten? Man kan nästan se framför sig hur människor förvandlas till Pokémontränare som bussar sina artificiella monster mot varandra.

12.

Ett växande problem på bokmarknaden är att trösklarna sänkts i takt med att fler fått tillgång till de nya digitala verktygen. Vi riskerar att drunkna i en digital tsunami av maskingenererade titlar.

Redan när egenutgivningen av e-böcker exploderade i den anglosaxiska världen på 2010-talet började de traditionella förlagen oroa sig för att bli obsoleta, men resultatet har kanske snarare blivit att de fått en stärkt roll som grindväktare och kvalitetsgaranter. På svenskt håll har i princip samtliga framgångsrika egenutgivare så småningom valt att gå över till att bli utgivna av etablerade förlag, dels för att kunna fokusera mer på skrivandet och slippa arbeta lika mycket själva med projektledning och marknadsföring, dels för det höga kulturella kapital förlagen fortfarande förknippas med.²⁵

I en växande digital bokflod tycks behovet av fördämningar, slussar och avledningskanaler vara större än någonsin, för att visa läsarna var kvaliteten finns. Här kommer rimligen de traditionella förlagen bli än viktigare, genom att de med sitt konsekrationkapital och sitt goda rykte i ännu högre grad än tidigare går i pant för utgivningens kvalitet, på samma sätt som förlagen sedan den moderna förläggarrollens uppkomst på 1800-talet manifesterat sin tro på

utgivningen genom att ta ekonomisk risk för den.²⁶ Även marknadsföringen och litteraturkritiken, alltså den mer eller mindre kommersiella kommunikation som i hög grad skapar verket, kommer att bli viktigare, oavsett i vilka kanaler den kommer att finnas.

Förlagsvärlden är dock en trögrörlig värld, vilket har att göra med att boken inte är vilken handelsvara som helst, utan vår kanske viktigaste förmedlare av kunskap, bildning, existentiella erfarenheter och estetiska upplevelser. Man talar ofta om bokmarknaden i termer av börs och katedral, där katedralen ständigt tycks belägrad av månglare.

Sedan den digitala ljudboken började expandera under mitten av 2010-talet har det för de flesta förlag funnits två olika affärer att välja mellan. Dels den växande digitala utgivningen, dominerad av serier av deckare och romance som strömmade ljudböcker, dels den gamla vanliga affären, med tryckta pappersböcker som säljs i både fysiska och digitala boklådor. I den senare affärsmodellen återfinns det mesta av det som vanligen uppfattas som den smala kvalitetslitteraturen, även om också de tryckta böckerna domineras av mer lättsåld underhållning.²⁷

Förlagens val att satsa på antingen det snabba och lukrativa eller det långsiktiga och kulturellt värdefulla, det som Pierre Bourdieu kallade den storskaliga respektive den begränsade produktionens delfält, sammanfaller alltså på denna sköna nya bokmarknad till stor del med graden av digitalisering i allt från produktionen till distributionen av litteraturen.²⁸ Medan de flesta mindre förlag valt att satsa på den ena eller den andra affären kan många av de större förlagen ägna sig åt båda delarna, med fortsatt eller ökande lönsamhet. Pappersböcker står trots allt fortfarande för två tredjedelar av den svenska bokmarknadens omsättning, även om det numera strömmas ungefär dubbelt så många ljudböcker som det säljs pappersböcker i Sverige.²⁹

Med de artificiella intelligensernas intåg kommer denna åtskillnad i affärsmodeller och försäljningskanaler rimligen endast att vidgas, med en massiv ökning av antalet tillgängliga titlar i digitala format. De förlag som hänger med på tåget kommer med allt effektivare AI-stödd textgenerering, maskinöversättning, talsyntes och algoritmstyrd marknadsföringsoptimering att kunna producera och sprida nya titlar i en hisnande hastighet, men också möta omfattande konkurrens från

andra aktörer som behärskar de nya verktygen. För att höras genom bruset kommer det att behövas starka varumärken i form av folkkära författare, förinsålda franchiser och förtroendeingivande förlagsnamn.

De mer bokliga, småskaliga förlag som främst satsar på tryckt kvalitetslitteratur i relativt små upplagor har inte alls samma incitament att följa med i utvecklingen. En stor del av det som gör deras utgivning kulturellt värdefull riskerar rentav att gå förlorat om den i alltför hög grad vidrörs av maskinintelligensernas förmodade strömlinjeformning. I denna del av den litterära ekologin finns det också av gammal tradition ofta en skepsis mot tekniska nymodigheter, i synnerhet sådana som utgör ett hot mot en traditionell humanistisk självbild, med en fast tro på den okränkbara individen och hennes unika själsliga röst, erfarenheter och förmågor. Att AI visat att dessa inte är särskilt knepiga att efterlikna och till och med överträffa – och att våra hjärnor och identiteter i kanske högre grad än vi vågar ana också är ett slags simulerande språkmodeller – tycks av dessa närmast ses som ett helgerån.³⁰

Utvecklingen går redan mot en bokmarknad dominerad av ett litet antal stora aktörer och i skuggan av dem en mängd småförlag och mikroförlag som fortsätter att betrakta bokproduktionen som en småskalig ”cottage industry”, där det mänskliga ögat och den mänskliga handen står i centrum. Man har under de senaste åren också kunnat skönja ett ökat fokus på det hantverksmässiga i vissa förlags verksamhet, där förlagen blir ett slags boutiqueverksamheter jämförbara med småskaliga jordbruk, mikrobryggerier, handgjord keramik och silversmide, och där man istället för att effektivisera satsar på långsamma och själsligt givande processer, med noggrann redigering och korrekturläsning på papper samt ökad omsorg om papperskvalitet, bokomslag och bindning. Det kanske inte kommer att finnas några stora pengar i det, men så länge det finns mecenater, ett litet antal köpstarka, smakmedvetna kunder och ett litteraturstöd som delas ut efter det som estetiskt sensibla utövare och kännare uppfattar som mänskliga kvaliteter kommer förlagen i alla fall kunna överleva som ett slags hobbyverksamheter.³¹

Hos de andra förlagen kommer dock AI att i hög grad innebära nya och förändrade arbetsuppgifter, åtminstone hos de förlag som vill effektivisera sitt arbete och ta vara på de nya möjligheterna. Allt

från marknadsanalys, utgivningsbeslut, manusgranskning, redigering, korrekturläsning, sättning och omslagsformgivning till tryck, ljudboksproduktion, marknadsföring och distribution kan och har redan börjat assisteras av algoritmer. De flesta större förlag har sedan en tid tillbaka arbetsgrupper som tagit fram riktlinjer och praktiker för hur AI kan understödja i vissa delar av utgivningsprocessen, helst med bibehållen kvalitet och utan att helt ersätta människan.

Ett sådant område är säljtexter och baksidestexter, där AI enkelt kan sammanfatta hela böcker och där resultaten i flera genrer gärna får vara enkla och raka för att fånga de presumtiva läsarna. Ironiskt nog visar just baksidestexten till Natur & Kulturs nyutgåva av Isaac Asimovs *Jag, robot* omisskännliga tecken på att ha blivit slarvigt maskinöversatt, då ordföljden och ordvalen i de citerade robotlagarna ligger mycket nära de engelska formuleringarna (snarare än Fredrik Liungmans mänskligt översatta som finns på inlagans första sidor), och då det talas om företaget "Amerikanska Aktiebolaget Robotar och Mekaniska Människor" snarare än originalets, och den svenska översättningen, "U.S. Robots & Mechanical Men, Inc."

En mänsklig baksidestextförfattare hade kunnat hitta detta redan i inledningens andra stycke.³²

13.

I novellen "Beviset", ursprungligen publicerad som "Evidence" år 1946, kandiderar en viss Stephen Byerley till borgmästare. Problemet är att han aldrig setts äta offentligt, och att han är så felfri och anständig att det börjar spridas rykten om att han i själva verket är en robot. Som Alfred Lanning, forskningschef för U.S. Robots & Mechanical Men, Inc., uttrycker det: "Hans handlingar kan bara ha utförts av en robot eller en ytterst högtstående och genomgod människa. Men som ni ser kan man helt enkelt inte skilja mellan en robot och en mycket godhjärtad människa."³³

14.

Att helt ersätta författarna med artificiella intelligenser låter sig förmodligen inte göras i första taget. I vad som närmast får betraktas

som ett mellanting mellan ett experiment och ett PR-trick lanserade dock Storytel i början av 2025 den fiktiva författaren Rosy Letts (anagram för Storytel) helt AI-genererade ljudbok *New Horizons*, komplett med AI-genererat författarporträtt. Tanken var att generativ AI skulle skriva, översätta, läsa upp och illustrera en romantisk sf-berechtelse för en yngre läsekrets.³⁴ Att döma av responsen på Goodreads och i Storytels app verkar den inte ha tagit världen med storm, men inte heller vara särskilt mycket sämre än de flesta böcker skrivna av människor. En del av de låga betygen och kommentarerna verkar mer ha handlat om hur boken producerats än om dess faktiska kvaliteter.

Mer troligt är att AI kommer att fortsätta förvandla de flesta mänskliga skribenter till ett slags cyborger, eller vad N. Katherine Hayles beskrivit som en *cognitive assemblage*, där mänskliga författare framställer text i samarbete eller symbios med AI-mjukvara.³⁵ För de flesta skribenter har ju också ordbehandlare med rättstavningsprogram, synonymordböcker och grammatikkontroller samt research online, i sökmotorer, digitala uppslagsverk och i databaser, varit vardag sedan länge.³⁶ Många som arbetar med text kan redan nu även träna olika slags AI-agenter, det vill säga skraddarsydda samlingar av instruktioner och promptar, till att genomföra alla handa redigerings- eller skrivuppgifter. För engelskspråkiga författare finns dessutom webbtjänster som Sudowrite, ProWritingAid och AutoCrit, som erbjuder funktioner som sträcker sig från grammatikkontroll, parafraseringsverktyg och marknadsföringstips för den färdiga boken till olika former av textgenerering samt språklig och innehållslig feedback om exempelvis dialog, teman, dramaturgi, struktur, intrig, karaktärer och miljö. Det ryktas att feedbacken ofta är i nivå med den från professionella redaktörer, och det är väl endast en tidsfråga innan liknande tjänster också kommer på mindre språk som svenska. För den vana användaren går det dock att göra det mesta av detta även i betalversionerna av exempelvis OpenAI:s mjukvara, för närvarande i ChatGPT 5, som med smarta promptningar redan genererar bättre svensk fackprosa än många professionella skribenter.

I vilken mån läsarna vill ha, eller kan acceptera, texter som är helt eller delvis maskingenererade är svårare att avgöra. Rimligen skulle många protestera om det tydligt framgick att texten inte var helt

skapad av en människa, eller om kvaliteten blev avsevärt sämre, men sanningen är nog att de flesta läsare oftast inte skulle märka om delar av texten maskingenererats.³⁷ Röster har också höjts för att material framtaget med hjälp av AI borde märkas med något slags giftskåpsstämpel, eller tvärtom att böcker som helt skrivits och redigerats utan inblandning av algoritmer borde få något slags KRAV- eller rättvisemärkning, ungefär som amerikanska Authors Guild nyligen lanserat med sin ”Human Authored”-märkning.³⁸

En tanke kunde vara att förlagen, som med sitt goda rykte, sitt kulturella kapital och sin ekonomiska investering hallstämplar sin utgivning också på något sätt efterforskade eller tog ansvar för algoritmhalten i sin utgivning. Men utvecklingen har redan gått så långt att ingen utom författaren kan veta i vilken grad ett manus skrivits i samarbete med AI, särskilt om det handlar om en lika skicklig promptare som skribent. Det krävs ju trots allt en van hand med språket även för att kunna bedöma om de texter som genereras duger och hur mycket de behöver knådas för att uppnå verkshöjd.

Redan idag använder många författare olika former av generativ AI som bollplank, för research, språkriktighet, synonymer och alternativa formuleringar, men också för att prompta fram allt från synopsis till skisser på exempelvis karaktärs- eller miljöbeskrivningar. Flera författare, särskilt inom det kommersiella segmentet, lär också redan ha förvandlats till veritabla författarcyborger som tar alla möjliga genvägar för att öka produktionstakten och slippa några av de tråkigaste delarna av skrivprocessen. I förlängningen finns dock möjligheten att outsourca ännu fler delar av skapandet till AI, så att författarrollen snarare blir en form av regissörskap, där olika slags AI-agenter och program arbetar med olika delar eller aspekter av ett manus, men vilka hålls samman av författarregissörens vision, ungefär som i en film- eller teaterproduktion. Vad kommer detta att innebära för författarens självbild? Kommer hen fortfarande att se sig själv som en författare, stolt över sitt ordsmederi, eller kanske som något helt annat, mer besläktat med en redaktör?

Frågan är också vad dessa genvägar kommer att betyda för oss som skrivande och tänkande varelser, då förfining, nyansering och precision i skriftspråket lagt grunden för de flesta former av abstrakt, avancerat och rationellt tänkande.³⁹ Kan vår civilisation överleva

om våra dopamintörstande skärnhjärnor fortsätter att förslöas och tappa udden?

15.

I den avslutande novellen i Isaac Asimovs *Jag, robot*, ”Den undvikliga konflikten”, publicerad som ”The Evitable Conflict” samma år som novellsamlingen, har de så kallade Maskinerna tagit över hela världen. Dessa oändligt komplicerade och specialiserade superdatorer styr och stabiliserar jordens ekonomi för allas gemensamma bästa. Utan att de flesta människor uppfattar det har Maskinerna därmed tagit kontrollen över historiens utveckling, och de oskadliggör subtilt alla försök till motstånd.

Till skillnad från de flesta andra liknande scenarion inom sf-genren – det mest kända torde vara filmen *The Matrix* (1999) – framställs inte detta som något dystopiskt. Robotarna och de artificiella intelligenserna har i själva verket fört med sig en ny guldålder, där atavismer som krig och nationalism har hamnat på historiens skräphög.⁴⁰

Människan är dock inte helt obsolet. Det finns fortfarande saker som inte kan kvantifieras. För roboten Stephen Byerley, som nu hunnit bli världskoordinator, berättar Norra regionens koordinator Hiram Mackenzie, med ansvar för bland annat Skandinavien, om bomullsuppköparens metoder:

Deras tillvägagångssätt består i att slumpvis ta loss en bomullstuss från en av balarna i ett större parti. Sedan undersöker de noga bomullstussen, känner på den, kardar ut den, lyssnar kanske på knastret när de gör det, vidrör den med tungan. Och med detta tillvägagångssätt kommer de att kunna avgöra vilken kategori balarna ska placeras i. Det finns ungefär dussinet sådana kategorier. Utifrån deras utlåtanden bestämmer man sedan priset och gör olika blandningar med särskilda proportioner. Och de här uppköparna kan inte ersättas av Maskinen. [...]

Ingen textilkemist vet exakt vad det är uppköparen testar när han känner på en bomullstuss. Man kan ju anta att det är den genomsnittliga längden på fibrerna, hur de känns, hur släta de är och på vilket sätt, hur de hänger samman och så vidare. Det rör sig om dussintalet olika kriterier som de omedvetet ställer upp som ett resultat av flera års erfarenhet. Men

den kvantitativa aspekten av de här testerna kan vi inget om; vi kanske inte ens känner till alla kriteriernas beskaffenhet. Och då har vi ju inget att mata Maskinen med.⁴¹

Här någonstans kanske vi närmar oss kärnan i frågan om AI och konsten, och alla de intuitiva, omedvetna och okvantifierbara faktorer som de flesta estetiska upplevelser bottnar i. Även för den teknikoptimistiske Asimov finns det en yttersta barriär som de artificiella intelligenserna inte kan korsa.

16.

I artikeln i *Svensk Bokhandel* våren 2023 förklarar KTH-forskaren Jens Edlund att det är svårt att prata om intelligens i samband med dagens svaga AI:

Det finns ingen speciell intelligens i maskininlärning. GPT lär sig av det som finns i text, vilket inte är en levd verklighet. Den känner till hur ordet ”bok” förhåller sig till ordet ”träd” men den har aldrig sett, luktat eller känt på ett träd eller en bok. Och då blir det svårt att prata om en levd intelligens, för den har inget grepp om verkligheten annat än hur den beskrivs i text.⁴²

Tanken slår mig att något liknande också borde gälla många boklärar, som tillbringat hela sitt liv på biblioteket eller i seminariesalar, som har lärt sig det mesta genom språkliga ersatz. Kommer AI tvinga oss att omvärdera vad vi egentligen menar med intelligens, bildning och visdom? Kommer vi att se en återupprättelse av våra smutsiga, sköra kroppar på bekostnad av den numera så lätt framställda texten?

17.

Isaac Asimovs *Jag, robot* är som framgått en teknikoptimistisk novellsamling, som i princip alltid tar robotarnas parti mot människorna. Här diskuteras inte hur AI riskerar att leda till ökad maktkoncentration hos politiskt dubiösa teknikjättar, eller hur våra persondata och

privatliv blir alltmer kartlagda i kommersiella och politiska syften.⁴³ Hos Asimov är robotarna och de artificiella intelligenserna alltid underordnade både människan och det allmänna bästa.

I den sista novellen, ”Den undvikliga konflikten”, tar Asimov rentav bladet från munnen och skriver rakt ut om den närmast messianska nytta maskinerna kan göra för oss, men att människans roll i tänkandets historia i stort sett ändå kommer att vara densamma:

När allt kommer omkring är ju Maskinen bara ett redskap som kan hjälpa mänskligheten att göra nya framsteg genom att befria den från bördan att göra en massa kalkyler och tolkningar. Uppgiften för det mänskliga tänkandet är och har alltid varit att upptäcka nya data att analysera och att uppfinna nya principer för framtida tester.⁴⁴

18.

Det är när något så kallt och beräknande som de artificiella intelligenserna möter traditionella humanistiska och högkulturella uppfattningar som det börjar slå gnistor. AI:s framväxt kan som få andra saker få oss att ifrågasätta förgivettagna sanningar om konsten och litteraturen.

Med dagens mest avancerade betalmodeller kan alltså generativa AI-program, i händerna på en skicklig promptare, skapa text, bilder och musik som överträffar åtminstone medelmåttiga skribenters, konstnärers och musikers verk. I många fall är de också i princip omöjliga att skilja från verk skapade av en människa.

Slaget mot vår självbild är förstås förödande, varför många insisterar på att AI aldrig kan mäta sig med mänskligt skapande eller att verk genererade med AI saknar själ. En utbredd uppfattning är exempelvis att generativ AI inte kan vara kreativ på riktigt, utan bara framställer kombinationer av sådant som människor redan gjort. Motargumentet är möjligen att det i så fall i ännu högre grad torde gälla oss människor, och att vi dessutom är betydligt mer begränsade i vad vi kan tillskansa oss för material att kombinera jämfört med exempelvis språkmodeller som inom kort kan ha tränats på i princip all digitaliserad mänsklig text. Den som tillbringat lite tid med en tillräckligt avancerad AI kan också intyga att den mycket väl kan

leverera högst oväntade och innovativa saker.⁴⁵

En del uttrycker också att så fort de anar att en skönlitterär text eller ett konstverk är genererat av AI så faller det platt för dem.⁴⁶ De kan inte investera i en estetisk upplevelse om de inte är säkra på att det finns en mänsklig avsändare bakom, något som för tankarna till Pierre Bourdieus tänkande om den karismatiska ideologin, det vill säga ”själva grunden för tron på konstverkets värde”, ”ideologin som riktar blicken mot den *som synes vara producent*, målaren, kompositören, författaren, alltså ’upphovsmannen’, och hindrar en från att fråga sig vad det är som auktoriserar upphovsmannen, vad som skapar den auktoritet som upphovsmannen auktoriserar sig med”.⁴⁷ Med andra ord handlar det om idén om det ensamma skapande geniet, trots att alla konstverk, ur Bourdieus sätt att se det, är skapade av fältet, av alla de föreställningar om konsten som upprätthålls av de aktörer som omger både skaparen och det skapade verket genom att de investerat tro i konsten som sådan.

Vad detta slags skepsis gentemot AI exponerar är hur central tron på konstnärlig intention hela tiden tycks ha varit, trots allt prat om författarens död och intentionella felslut. Med verk skapade helt eller delvis av artificiella intelligenser riskerar hela tron på konstens värde att erodera och vittra sönder, och i takt med att framställningen av text blir enklare än någonsin kanske i synnerhet litteraturens och bokmediets status i offentligheten kommer att devalveras. Kulturen som vi känner den kommer alltså inte att krossas av kommersialiseringen, som tron på den exklusiva kulturen snarare är beroende av, utan av att vi tappar tron på konsten i sig själv.

I vilken mån konsten egentligen blir sämre med inblandning av algoritmer är möjligen sekundärt. Poängen är att kontexten, ramen eller fältet kring konsten förändras, på samma sätt som vi redan idag betraktar vissa föremål som konst om de ställs ut på ett museum eller ett galleri, medan samma föremål i ett återvinningsrum sällan inbjuder till samma slags kontemplativa betraktande.

I ett första skede finns det en risk för att misstro smyger sig in i betraktandet av all konst och litteratur, att redan misstanken om att något kanske är delvis artificiellt genererat ställer sig i vägen för vårt estetiska och emotionella tillägnande av konsten, på samma sätt som vi börjat lära oss misstro postningar och kommentarer i sociala

medier som potentiella fake news, skapade av suspekta politiska eller kommersiella intressen. Den stora risken i närtid med AI, konsten och litteraturen är alltså inte nödvändigtvis att kvaliteten urholkas, att skapande människor går miste om uppdrag, eller att verken saknar själ och mänsklig avsändare, utan att hela vår upplevelse av konsten riskerar att bli skämd av skepsis, den gnagande misstanken att det verk man har framför sig inte är helt skapat av en genuint kännande och lidande människa, utan till delar består av en simulering skapad av algoritmer.

I ett andra skede kanske vi kommer över vår besatthet av autenticitet, av vår ofta projicerade eller fantiserade tro på en mänsklig skapares intentioner och erfarenheter.⁴⁸ Här hägrar måhända en *post-autentisk*, mindre högtidlig, romantisk och pseudoreligiös inställning till konsten och litteraturen, där vi inte laddar den med alltför mycket vördnad och helighet, utan tar till oss konstverk och texter i den mån de tilltalar något i oss, eller gör något intressant med oss, oavsett hur de framställts.⁴⁹ För litteraturvetare återstår då möjligen att fokusera på kontexter, läsarundersökningar eller på en återgång till närläsningen, även om ett strikt textcentrerat intresse för stil och form rimligen inte kommer att intressera fler än en begränsad krets konnässörer.⁵⁰

19.

Och då är väl frågan hur mycket som egentligen har förändrats. Översättare har ju sedan länge varit underbetalda och bortglömda i litteraturens verkstad och författarens död har utropats förr, om än förgäves för alla andra än litteraturvetarna. Det har dessutom länge funnits kunskap om hur den litterära korven stoppas, det vill säga hur författare ofta skrivit sina verk i ett samspel med andra, främst förläggare och redaktörer, utan att detta nämnvärt förändrat synen på författaren som ensamt skapande geni. Om något tycks författare idag vara viktigare än någonsin som varumärken för att marknadsföra sina böcker eller väcka intresse för läsning, oavsett hur stor andel av böckerna de faktiskt skrivit själva. Författare och förlag har i alla tider också kunnat använda sig av spökskrivare, och då kanske det inte är så stor skillnad om det rör sig om algoritmer eller människor,

så länge någon går i god för innehållet. Förlag har förstås sedan gammalt varit beroende av att genom sitt goda rykte försäkra kvaliteten på utgivningen, och det har under lång tid funnits förlag som vikt sig åt den smala konsten och förlag som mest varit intresserade av penningen. De har dessutom ofta varit verksamma i olika försäljningskanaler med olika målgrupper. Det har sedan långt tillbaka också funnits betydligt fler böcker än en enskild människa kan hinna läsa under en livstid, varför sorterande, förmedlande och vägledande instanser som förlag, bokhandel, bibliotek och kritiker alltid behövts för att peka ut det för tillfället nya och intressanta, såvida inte någon vågat ge sig ut på egna upptäcktsfärder i det stora olästa.

20.

Vid varje teknikomvälvning som påverkat litteraturen eller bokbranschen har det hittills också funnits gott om allehanda tryckare och överspända essäister som velat ge intryck av att veta vad som är på gång och i drastiska ordalag utmålat framtiden som både greppbar och på förhand given när de egentligen famlar runt i samma ovisshet som alla andra.

21.

Allt är förändrat. Allt är sig likt.

Noter

- 1 Se Jerry Määttä, *Science fiction i Sverige 1950–1968. En bibliografi*, Litteratur och samhälle, 38:2 (Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, 2008), 27.
- 2 Isaac Asimov, *Jag, robot (I, Robot, 1950)*, övers. Fredrik Liungman (Stockholm: Natur & Kultur, 2025), 13. Denna översättning utkom på Natur & Kultur för första gången 2004.
- 3 Statistiska centralbyrån, ”Generativa AI-verktyg tar plats i svensk vardag”, Statistiknyhet från SCB den 17 oktober 2025, <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/forskning-och-det-digitala-samhallet/det-digitala-samhallet/befolkningens-it-anvandning/pong/statistiknyhet/befolkningens-it-anvandning-2025>.
- 4 Asimov 2025, 25 (originalets kursiv).
- 5 Asimov 2025, 27.

- 6 Asimov 2025, 18, 22, 49–50.
- 7 Kalle Laxgård, "Här bygger de framtidens artificiella röster", *Svensk Bokhandel* 2023:1, 20–23, citat s. 23.
- 8 "Storytel launches VoiceSwitcher feature", pressrelease från Storytel den 29 november 2023, <https://press.storytel.com/post/storytel-launches-voiceswitcher-feature>.
- 9 Erika Josefsson/TT, "Stefan Sauk blir AI-röst", *Svensk Bokhandel* den 27 februari 2024, <https://www.svb.se/nyheter/stefan-sauk-blir-ai-rost/4239524>.
- 10 "Första svenska ljudboken med AI-röst" (TT), *Svensk Bokhandel* den 8 februari 2024, <https://www.svb.se/nyheter/forsta-svenska-ljudboken-med-ai-rost/4234465>; Erika Josefsson/TT, "Sune-författaren fick en stroke – blir AI-röst", *Svensk Bokhandel* den 22 augusti 2024, <https://www.svb.se/tt-nyhet/sune-forfattaren-fick-en-stroke-blir-ai-rost/4282315>.
- 11 Kalle Laxgård, "Storytel släpper syntetiska röster", *Svensk Bokhandel* den 13 juni 2023, <https://www.svb.se/nyheter/storytel-slapper-syntetiska-ros-ter/3778215>.
- 12 Se t.ex. Jerry Määttä, "Kvalitetslitteraturen i luren. Utbudet av Nobelpristagare och Augustnominerad skönlitteratur som strömmande svenska ljudböcker", i *Från Strindberg till Storytel. Korskopplingar mellan ljud och litteratur*, red. Julia Pennlert & Lars Ilshammar (Göteborg: Daidalos, 2021), 295–326.
- 13 Asimov 2025, 46–47.
- 14 Kristian Lönner & Kalle Laxgård, "Så jobbar förlagen med AI idag", *Svensk Bokhandel* 2023:1, 24–27.
- 15 *Språkbransch i förändring – en rapport om arbetsmiljö, arbetsvillkor och AI:s påverkan på språkbranschen*, DIK 2024:3, https://dik.se/media/ipto5142/dik_sprak_krappport_klar.pdf, 11–15.
- 16 För ett, om än något föråldrat, exempel på en traditionell översättares frustrationer med att redigera ett maskinöversatt manus, se Miriam Neidhardt, "AI i praktiken", övers. Anna Lindberg, *Med andra ord. Tidskrift om litterär översättning* 115, juni 2023, 17–20.
- 17 Se t.ex. Ebba Sörhag & Sofia Öhman, "AI-översatt ungdomsbok kritiserar av översättare: 'En katastrof'", *Svensk Bokhandel* den 6 mars 2025, <https://www.svb.se/fordjupning/ai-oversatt-ungdomsbok-kritiserar-av-oversattare-en-katastrof/4339609>. I artikeln finns flera bilder på översättarnas handskrivna kommentarer till den kritiserade översättningen av en ungdomsbok, men pikant nog tycks flera av förslagen vara skadeglada okynnesändringar som bara gör språket i boken mer ålderdomligt.
- 18 Asimov 2025, 97 (originalets kursiv).
- 19 Se Aniaras hemsida på <https://aniara.one>.
- 20 Sölve Dahlgren, "Aniara ska hjälpa författare komma ut på fler språk – med AI", *Boktugg* den 23 maj 2024, <https://www.boktugg.se/2024/05/23/aniara-ska-hjalpa-forfattare-komma-ut-pa-fler-sprak-med-ai>.
- 21 Anna Shimoda & Hans Shimoda, "'Max tio sekunder framför spegeln'. Björn Ranelid om döden, fåfånga – och att fylla 75", *Aftonbladet* den 21 maj 2024.
- 22 Se t.ex. Johan Svedjedal, *Min egen elds kurir. Harry Martinsons författarliv* (Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2023), 459–460.
- 23 Asimov 2025, 169.
- 24 Se t.ex. Cecilia Gustavsson, "Forskaren Kate Devlin: Därför är det inte konstigt att bli kär i sin AI-pojkvän", *Allas* den 25 september 2025, <https://www.allas.se/>

relationer/forskaren-kate-devlin-inte-konstigt-bli-kar-i-sin-ai-pojkvan/11039633.

- 25 Om den något mer komplicerade bilden i den anglosaxiska världen, se John B. Thompson, *Book Wars. The Digital Revolution in Publishing* (Cambridge: Polity Press, 2021), 279–282.
- 26 Se t.ex. Bo Peterson, *Välja & sälja. Om bokförläggarens nya roll under 1800-talet, då landet industrialiserades, tågen började rulla, elektriciteten förändrade läsvanorna, skolan byggdes ut och bokläsarna blev allt fler* (Stockholm: Norstedts, 2003), 46–47.
- 27 Se Karl Berglund, ”Kvalitetslitteratur och medieformat”, i Jerry Määttä, Ann Steiner & Karl Berglund, *Skilda världar. Kvalitetslitteraturens villkor i Sverige idag* (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2022), <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2022/11/Skilda-varldar.pdf>, 58–77.
- 28 Pierre Bourdieu, *Konstens regler. Det litterära fältets uppkomst och struktur (Les règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire 1992)*, övers. Johan Stierma, Moderna franska tänkare, 31 (Stockholm & Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 2000), 190.
- 29 *Bokförsäljningsstatistiken 2024* (Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen & Svenska Förläggareföreningen, 2025), <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2025/03/Bokforsaljningsstatistiken-2024.pdf>, 8, 74.
- 30 Se t.ex. de flesta litteraturkritikers och kulturjournalisters negativa syn på AI i litterärt skapande i Daniel Hellsing, Torbjörn Forslid & Anders Ohlsson, ”Den samtida receptionen och värderingen av AI-genererad litteratur i Sverige”, *Tidskrift för litteraturvetenskap* 2025:1–2, 172–198, <https://doi.org/10.54797/tfl.v55i1.55919>.
- 31 Jfr Karl Berglund, ”Generativ AI och den litterära kulturen”, *Finsk tidskrift* 2025:3–4, 65–76, 72–73.
- 32 Asimov 2025, 9.
- 33 Asimov 2025, 316.
- 34 ”Storytel Releases Its First Fully AI-Produced Audiobook New Horizon”, pressrelease från Storytel den 25 januari 2025, <https://press.storytel.com/post/storytel-releases-its-first-fully-ai-produced-audiobook-new-hori>.
- 35 N. Katherine Hayles, *Unthought. The Power of the Cognitive Nonconscious* (Chicago & London: The University of Chicago Press, 2017), 115–216.
- 36 Se t.ex. de många exemplen i Naomi S. Baron, *Who Wrote This? How AI and the Lure of Efficiency Threaten Human Writing* (Stanford: Stanford University Press, 2023), 157–235.
- 37 Jfr Hellsing et al 2025, 177–178.
- 38 Om märkningen ”Human Authored”, se <https://authorsguild.org/human-authored>.
- 39 Jfr Baron 2023, 191–235.
- 40 Asimov 2025, 292–293.
- 41 Asimov 2025, 372–373.
- 42 Laxgård 2023, 23.
- 43 Se t.ex. Shoshana Zuboff, *Övervakningskapitalismen. Vid maktens nya frontlinjer (The Age of Surveillance Capitalism. The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power, 2019)*, övers. Ola Nilsson (Stockholm: Ordfront, 2021).
- 44 Asimov 2025, 373.
- 45 Se även diskussionen om i vilken mån kreativiteten hos AI bör bedömas efter antropocentriska måttstockar i Jesper Olsson, *Teknoekologi. Litteratur, medier,*

- miljö*, Mediehistoriskt arkiv, 61 (Lund: Mediehistoriskt arkiv, 2025), 187–193.
- 46 Se t.ex. Hellsing et al 2025, 182, 187–189.
- 47 Pierre Bourdieu, "Produktionen av tro" ("La production de la croyance. Contributions à une économie des biens symboliques" 1977), övers. Jan Stolpe, i Pierre Bourdieu, *Kultursociologiska texter. I urval av Donald Broady och Mikael Palme*, Moderna franska tänkare, 11 (Stockholm & Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 1994), 153–243, citat s. 158 (originalets kursiv).
- 48 Se t.ex. ifrågasättandet av den mänskliga kontakten med en faktisk författare i läsarens möte med en litterär text i Leah Henrickson, "Conversations with No One", *Poetics Today* 45:2 (June 2024), 291–299, <https://doi.org/10.1215/03335372-11092924>.
- 49 Den tyske litteraturvetaren Hannes Bajohr har för ett besläktat, tänkt ursprungsagnostiskt tillstånd myntat det något missvisande begreppet *post-artificiellt*, när det snarare handlar om att vi redan hamnat i en *post-autentisk* tid, där det inte längre går att avgöra, eller kanske ens värdera, om något är autentiskt i bemärkelsen helt skapat av en människa (med mer traditionella framställningsteknologier). Se Hannes Bajohr, "On Artificial and Post-artificial Texts. Machine Learning and the Reader's Expectations of Literary and Non-literary Writing", *Poetics Today* 45:2 (June 2024), 331–361, <https://doi.org/10.1215/03335372-11092990>.
- 50 Om möjligheten för en närläsningens renässans, se Jesper Olsson, "Är det nu författaren slutligen dör?", *Svenska Dagbladet* den 11 februari 2025.